

**UCHWAŁA NR 726/LXVIII/2023
RADY GMINY CZERWONAK**

z dnia 24 sierpnia 2023 r.

w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Czerwonak

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 i 572), art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Czerwonak stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Czerwonak.

§ 3. Uchwała podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Gminy
Czerwonak

Wojciech Skrzekut

Załącznik do uchwały Nr 726/LXVIII/2023
Rady Gminy Czerwonak
z dnia 24 sierpnia 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026 DLA GMINY CZERWONAK

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu
Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
Uzgodniono ze stanowiska konserwatorskiego
Załącznik do pisma/decyzji/postanowienia pozwolenia
z dnia 05. 06. 2023 Nr 4444.500.11 582.1202
Wielkopolski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
mgr Jolanta Goszczyńska

SPIS TREŚCI

<i>1. WSTĘP</i>	<i>3</i>
<i>2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>4</i>
<i>3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ</i>	<i>18</i>
<i>4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW</i>	<i>19</i>
<i>5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO</i>	<i>23</i>
<i>6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY</i>	<i>38</i>
<i>7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT</i>	<i>65</i>
<i>8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>67</i>
<i>9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>70</i>
<i>10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>71</i>
<i>11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>72</i>
<i>12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>73</i>

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY CZERWONAK

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Czerwonak na lata 2023 – 2026” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022, poz. 840)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo

minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego i powiatowego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572)

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503, 1846).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2, ust. 2, pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 51. ust. 1. wskazuje, że sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego oznaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;
- 2) inwestycji celu publicznego oznaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;
- 3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt. 2 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 3, art. 52, art. 53 ust. 3-5a i 5d, art. 54, art. 55 i art. 56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r., poz. 553).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od

obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed

wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 29 ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1-4, wykonywane:

- 1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,
  - 2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia
- przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1668).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcie audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art. 8 ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327, 1265, 1812).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1973, 2127, 2269, z 2022 r. poz. 1079, 1260, 1504, 1576, 1747).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916, 1726).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1, park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji

tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Art. 83a wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899, Dz.U. z 2022 r. poz. 1846).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 13 ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział,

z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1, wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2022 r. poz. 1452, 1512).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm., Dz. U. z 2022 r., poz. 1700),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków

skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2019 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia,

w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- o krajobrazami kulturowymi,
- o układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- o dziełami architektury i budownictwa,
- o dziełami budownictwa obronnego,
- o obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- o cmentarzami,
- o parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- o miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- o dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- o kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- o numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- o materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27

czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574)

- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru

zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzi w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych

plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2018 w całym kraju było 91 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzjach o warunkach zabudowy.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, opublikowany w Monitorze Polskim 11 września 2019 (poz. 808) został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i opublikowany w Monitorze Polskim. Jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 to Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014-2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu

do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych

sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 - 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 - 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych

w sferze ochrony zabytków;

- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet 1 tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu

zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO NA LATA 2021-2024

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024, przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego z 2022r., poz. 58), następnie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. Program ten jest aktualizacją i kontynuacją Programu opieki nad zabytkami dla województwa wielkopolskiego, opracowanego na lata 2017- 2020.

Program, zawiera szereg informacji, których źródłem jest Raport o stanie zabytków na terenie województwa wielkopolskiego oraz precyzuje założenia ochrony zabytków. Podobnie jak w poprzednich perspektywach podstawowym zadaniem programu jest stymulowanie wszelkich działań na rzecz opieki nad zabytkami. W dokumencie, omówione zostały zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne województwa wielkopolskiego. Szeroko opisane zostały zabytki będące pod administracją wojewódzką. Nie ma wśród nich zabytków z terenu gminy.

Jako cel główny uznano założenie, że Samorząd Województwa Wielkopolskiego stwarza warunki dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dba o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń. W programie, wyznaczono też pięć celów szczegółowych wraz z zadaniami, które będą realizowane przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego w miarę posiadanych środków:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa wielkopolskiego.

Kierunki działania:

1. Podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków.
2. Wspieranie ochrony zabytków archeologicznych
3. Popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego
4. Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniających kompetencje kulturowe.
2. Wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego oraz popularyzacji i upowszechniania wiedzy na jego temat.
3. Stwarzanie warunków dla opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym w duchu partycypacji społecznej.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działania:

1. Wsparcie zagospodarowywania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne.
2. Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
3. Wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla Wielkopolski.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Włączanie zabytków w procesy gospodarcze.
2. Włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działania:

1. Udostępnianie obiektów zabytkowych
2. Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO DO 2030 ROKU

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została uchwałą nr XVI/287/20 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 stycznia 2020 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. Jest to aktualizacja Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Strategia określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. W Strategii wskazuje się na nowy model rozwoju regionalnego, zwany modelem funkcjonalnym. Ma on przyczynić się do zrównoważonego rozwoju naszego województwa i opowiadać na zidentyfikowane wyzwania, które stoją przed Wielkopolską w najbliższym czasie. Został on tak zaprojektowany aby zapewnić społecznie, gospodarczo i terytorialnie zrównoważony rozwój naszego województwa. Dzięki niemu efektywnie będą rozwijane oraz wykorzystywane miejscowe zasoby i potencjały wszystkich obszarów województwa.

Wg Wizji Strategii Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.

Cel generalny strategii opiera się na wskazanej Wizji. Dla celu generalnego ustalono cztery cele strategiczne, wraz z jedenastoma celami operacyjnymi. W

przeciwieństwie do poprzedniej perspektywy strategii brak tu zapisów bezpośrednio powiązanych z ochroną dziedzictwa kulturowego. Jedynie cel 2.3 podkreśla znaczenie kultury w życiu społecznym Wielkopolan, w tym szlaków turystyki kulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. Wspomniane jest też znaczenie obiektów zabytkowych dla poprawy jakości życia na obszarach wiejskich.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

W dniu 25 marca 2019 r. Uchwałą Nr V/70/19, Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania. Uchwałę opublikowano w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego 2019, poz. 4021).

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu, w tym dla miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego. Plan określa model rozwoju przestrzennego, cele polityki przestrzennej i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, a także zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych.

W treści programu podkreślono, że ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego jest szczególnie ważnym elementem polityki przestrzennej województwa. W rozdziale o kulturze i dziedzictwie narodowym, omówiono zagadnienie tożsamości regionalnej, dziedzictwa archeologicznego, zabytków i parków. W celu realizacji założeń szczególną uwagę zwrócono na następujące działania:

- 1) zwiększenie nakładów finansowych na ochronę zasobów kulturowych.
- 2) prowadzenie stałych nadzorów nad rejestrem zabytków i udostępnienie jego wersji elektronicznej.
- 3) prowadzenie badań w obrębie zabytków we wszystkich dziedzinach nauki.

- 4) wykorzystanie zabytków i wiedzy o nich dla celów turystycznych oraz dla promocji regionu.
- 5) podnoszenie wartości usług turystycznych poprzez „wykorzystanie” zabytków dla podniesienia atrakcyjności oferty.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU POZNAŃSKIEGO

Na moment powstania niniejszego opracowania Powiat Poznański nie posiada aktualnego programu opieki nad zabytkami. Ostatnia perspektywa dokumentu zakończyła się w 2019 roku.

Powiatowy Konserwator Zabytków działa na podstawie zawartego w dniu 24 marca 2009 r. Porozumienia między Wojewodą Wielkopolskim oraz Starostą Poznańskim w sprawie powierzenia Powiatowi Poznańskiemu spraw z zakresu właściwości Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Dziennik Urzędowy Województwa Wielkopolskiego Nr 85 z dnia 6 maja 2009r. poz. 1212). Zadania realizuje bezpośrednio Powiatowy Konserwator Zabytków w Poznaniu w ramach stosownego upoważnienia Starosty Poznańskiego.

Podkreślić trzeba, że do zadań realizowanych przez Powiatowego Konserwatora Zabytków należy w szczególności:

- wydanie pozwoleń, decyzji, postanowień, opinii i zaświadczeń dotyczących zabytków nieruchomych i archeologicznych, w tym zabytkowych parków, cmentarzy, ogrodów i innych form zaprojektowanej zieleni,
- sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych prac konserwatorskich, robót budowlanych, badań archeologicznych i innych działań przy zabytkach nieruchomych i archeologicznych,
- organizowanie i prowadzenie kontroli zabytków nieruchomych i archeologicznych oraz podejmowanie dalszych działań wynikających z kontroli, upowszechnianie wiedzy o zabytkach

W/w zadania nie obejmują prac przy zabytkach ruchomych, które pozostają w kompetencji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Gmina Czerwonak jest w dużym stopniu pokryta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, niemal wszystkie miejscowości w gminie i znakomita większość terenów zabudowanych posiada MPZP. Wykaz planów znajduje się w systemie informacji przestrzennej (<http://czerwonak.e-mapa.net>) i aktualnie liczy 83 pozycje. Część planów obejmuje strefy objęte ochroną konserwatorską, na których obowiązują zasady uzgodnione z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Inwestycje na terenie gminy Czerwonak wykonywane są na podstawie obowiązujących MPZP, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które każdorazowo uzgadniane są z urzędem konserwatorskim.

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY CZERWONAK

„Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czerwonak” przyjęte zostało Uchwałą Nr 173/XXVIII/2000 Rady Gminy Czerwonak z dnia 14 czerwca 2000 r. Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czerwonak została uchwalona przez Radę Gminy Uchwałą Nr 406/LVII/2010 z dnia 16 września 2010 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

Wymienione w Studium walory krajobrazu kulturowego określają najważniejsze zagadnienia z zakresu stanu zachowania i ewentualnej rewaloryzacji wartości kulturowych gminy, w oparciu o analizę historii rozwoju przestrzennego oraz istniejących obiektów zabytkowych gminy.

Dokument zwraca uwagę na fakt, że zasoby kulturowe gminy Czerwonak, z punktu widzenia ich przydatności, są niewielkie. Mimo licznych jednostek osadniczych o bogatej przeszłości zaledwie kilka z nich może być wykorzystana w konstruowaniu oferty turystycznej gminy. Podstawowe znaczenie mają w tym przypadku Owińska, których potencjał turystyczny zawiera się nie tylko w istniejących tam zabytkowych obiektach, ale również wynika z niewykorzystanych zasobów materialnych, mogących przyciągnąć inwestorów (np. zabudowania dawnego folwarku). Dogodna lokalizacja („wrota” do Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka), łatwy dojazd oraz brak uciążliwego przemysłu stanowią dodatkowy, niewyzyskany dla turystyki walor tej miejscowości. Inne interesujące pojedyncze obiekty o różnym potencjale turystycznym wg dokumentu znajdują się w następujących miejscowościach gminy: Bolechowo (park krajobrazowy, pow. 3,15 ha, pochodzący z I poł. XIX w.), Kicin (XVIII w. kościół parafialny, kuźnia i budynki folwarczne z XIX/XX w.), Trzaskowo (dwór i park krajobrazowy - ok. 3 ha, XIX w.).

Proponuje się opracowanie długofalowych programów dotyczących ochrony, adaptacji, rehabilitacji i przekształceń zachowanych zespołów pałacowych, dworskich i folwarcznych, pojedynczych zabytków, zespołów i obszarów po przemysłowych oraz układów ruralistycznych, mających na celu stworzenie wysokiej jakości przestrzeni historycznej i kulturowej. Zdegradowane obszary wiejskie, położone na terenach cennych kulturowo, wskazano do objęcia działaniami rehabilitacyjnymi.

Pasmo leśne

W paśmie krajobrazu leśnego „L” nakazuje się:

- zachowanie historycznych szlaków: Trakt Cysterski, Trakt Annowski, Trakt Poznański, Trakt Rawicki.

Pasmo krajobrazów otwartych

W paśmie krajobrazów otwartych „O”:

- zachowuje się dotychczasowy system melioracji oraz układ zieleni tradycji olęderskiej we wsiach Mielno i Kliny,
- w strefie ochrony krajobrazu kulturowego (kulturowego wg planu ochrony parku) wymagane opracowanie szczegółowych zasad ochrony obszaru jednostki osadniczej o znacznych walorach kulturowych – Owińska – (F1) oraz pozostałych jednostek w strefie ochrony krajobrazu kulturowego (F2), - nakaz zachowania struktury założeń folwarcznych w strefie ochrony konserwatorskiej: Trzaskowo, Bolechówko, Annowo,
- ochrona historycznego układu dróg, dążenie do zachowania charakteru zabudowy wsi olęderskich w Klinach i Dębogórze.

Pasmo zurbanizowane

W paśmie krajobrazu zurbanizowanego „U”:

- nakazuje się zachowanie struktury założenia folwarcznego w Szlachęcinie,
- rewaloryzacja obiektów przemysłowych.

Pasmo nadbrzeżne

W paśmie krajobrazu nadbrzeżnego „N”:

- nakaz zachowania układu dróg oraz sposobu kształtowania zabudowy wsi olęderskiej Promnice.

Studium określa cel nadrzędny w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Czerwonak: zapewnienie właściwego poziomu życia jego mieszkańców, poprzez wykreowanie wysokich parametrów zagospodarowania – przestrzennych i środowiskowych, zapewnienie równorzędnego dostępu do usług dla wszystkich mieszkańców, zapewnienie dostępu do sieci infrastruktury technicznej i systemu komunikacyjnego. Realizacji tego celu mają służyć m.in. cele rozwoju kulturowego:

- ochrona obiektów zabytkowych,
- ochrona krajobrazu kulturowego,
- harmonijne kształtowanie nowej zabudowy, dostosowanej do skali charakteru zabudowy istniejącej.

PLAN OCHRONY ZABYTEKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH

Gmina Czerwonak posiada Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych jednak jego ostatnia aktualizacja nastąpiła w 2013 roku. W związku z tym należy przeprowadzić aktualizację tego dokumentu.

UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z RÓWNOWAGI PRZYRODNICZEJ I EKOLOGICZNEJ

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Część gminy Czerwonak znajduje się w obrębie Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka” utworzonego w 1993 r. Powierzchnia parku wynosi 11.439,40 ha, z czego na teren gminy przypada 2.465,50 ha, co stanowi ok. 30 % jego całkowitej powierzchni. Celem utworzenia parku jest ochrona i zachowanie największego i najbardziej zbliżonego do naturalnego kompleksu leśnego Wielkopolski o dużych walorach przyrodniczych, krajobrazowych, historycznych i naukowo-dydaktycznych. Charakterystyczną cechą parku jest bardzo wysoki udział terenów leśnych (ponad 80%). Zbiorowiska leśne mają zróżnicowaną genezę siedliskową: od ubogiego boru chrobotkowego, przez bór sosnowy świeży, kwaśną i świetlistą dąbrowę, po łągi wiązowo-jesionowe, lasy dębowo-grabowe oraz łągi przysrumykowe. Na terenie parku występują także liczne, nieduże jeziora, przeważnie otoczone lasami, o zarośniętych, często niedostępnych brzegach. Urozmaicona rzeźba terenu powstała w okresie lodowcowym, kiedy to wytworzyły się strefy pagórków oraz rynien jeziornych. Południowy skraj parku obejmuje część pasma morenowego z najwyższym

wzniesieniem Dziewiczą Górą (143 m n. p. m.). W parku znajdują się następujące rezerваты: „Jezioro Czarne”, „Las Mieszany” w Nadleśnictwie Łopuchówko, „Klasztorne Modrzewie” koło Dąbrówki Kościelnej, „Żywiec Dziewięciolistny”, „Jezioro Pławno”.

Na terenie gminy występują również obszary chronionego krajobrazu. Tereny te chronione są ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach:

- 1) Łąki Annowskie – położone we wschodniej części wsi Annowo i Miękowo o pow. 315,19 ha,
- 2) Rolnicze krajobrazy Kliny – Mielno – położone w sołectwach Kicin i Kliny o pow. 511,72 ha,
- 3) Pola Trzaskowskie – położone we wsi Trzaskowo oraz północnej części wsi Owińska o pow. 451,04 ha.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

6.1 CHARAKTERYSTYKA GMINY CZERWONAK

Gmina Czerwonak jest gminą wiejską położoną w powiecie poznańskim, w obrębie aglomeracji poznańskiej – po północnej stronie, w województwie wielkopolskim.

Powierzchnia gminy zajmuje obszar 82,2 km², co stanowi 4,33% powierzchni powiatu. Użytki rolne stanowią 42,9% powierzchni gminy, natomiast ok. 42% ogólnej powierzchni gminy to tereny leśne i zadrzewione, skupione głównie w Parku Krajobrazowym „Puszcza Zielonka”. Gmina ma dobrze rozwinięty przemysł, spełnia też funkcję turystyczno-rekreacyjną. Zachodnią granicę gminy wyznacza rzeka Warta, a od wschodu rozciągają się tereny Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”, którego 34,4% powierzchni znajduje się na terenie gminy.

Gminę Czerwonak spośród gmin wiejskich wyróżniają wysoki stopień urbanizacji oraz średnia gęstość zaludnienia wynosząca 323 osoby/1 km². Według stanu z dnia 31.12.2021 r. gminę zamieszkiwało 26 567 osób. Na strukturę osadniczą składa się 11 sołectw, które obejmują 17 wsi i 3 osiedla.

Gmina Czerwonak sąsiaduje:

- od południa - z miastem Poznań,
- od zachodu - z gminą Suchy Las,
- od północy - z gminą Murowana Goślina,
- od wschodu - gminami Pobiedziska i Swarzędz.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg powiatowych o długości ok. 20 km i dróg gminnych – 120 km. Przez tereny gminy przebiega również droga wojewódzka nr 196 Poznań – Wągrowiec, a także jednotorowa linia kolejowa Poznań Wschód – Wągrowiec - Bydgoszcz ze stacjami kolejowymi: Karolin, Czerwonak, Czerwonak Osiedle, Owińska, Bolechowo. Położenie gminy w sąsiedztwie Poznania umożliwia jej dostęp do międzynarodowych szlaków autobusowego i kolejowego, a także portu lotniczego.

Według podziału fizycznogeograficznego (J. Kondracki) gmina Czerwonak leży w podprowincji Pojezierzy Południowobałtyckich, na obszarze należącym do makroregionu Pojezierza Wielkopolskiego, w obrębie mezoregionów Pojezierza Gnieźnieńskiego i Poznańskiego Przełomu Warty. Urozmaiconą rzeźbę powierzchni gmina zawdzięcza lądolodowi skandynawskiemu i ostatniemu zlodowaceniu bałtyckiemu. Krajobraz jest pagórkowaty o dużym zróżnicowaniu wysokościowym i morfologicznym, od przełomowej doliny Warty, której dno położone jest na wysokości około 45 m n.p.m. do strefy pagórków moreny czołowej (ponad 130 m n.p.m.). Najwyższym wzniesieniem jest Dziewicza Góra (143m n. p. m.). Przeważającą część gminy zajmuje równina sandrowa, rozciągająca się po obu stronach pasma pagórków morenowych. Pagórki te jak i częściowo sandr porośnięte są lasami. Niewielki fragment na północy w rejonie Trzaskowa i wsi Kliny zajmuje wysoczyzna morenowa płaska (90 – 100 m n. p. m.). Mniejsze dolinki występują na krawędzi wysoczyzny wzdłuż doliny rzeki Warty. W rejonie Koziegłów i Czerwona mają charakter parowów i wąwozów. Wody powierzchniowe. zajmują 2,1% powierzchni gminy. Na terenie gminy występuje tylko jedno jezioro – jest to zarastające Jezioro

Bolechowskie. Poza rzeką Wartą, której długość na terenie gminy wynosi 15 km, brak jest większych cieków wodnych.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY CZERWONAK

Najstarsze ślady działalności ludzkiej na terenach zajmowanych przez gminę sięgają epoki kamienia, dokumentują to badania i znaleziska archeologiczne. Intensywny rozwój osadnictwa następuje w epoce brązu i żelaza, następna intensyfikacja w I wieku naszej ery, a obecny układ miejscowości gminy ukształtował się w okresie średniowiecza. Wieś Czerwonak pierwszy raz wzmiankowana była w 1411r. jako Czirwony Mlin należący do kapituły poznańskiej. W roku 1510 nazwę zapisano Czyrwony Kij – zapewne przez skrócenie tej formy powstało obecne brzmienie nazwy wsi. W 1545 r. proboszcz katedry poznańskiej sprowadził do Czerwonaka papiernika, który w miejscu istniejącego młyna założył papiernię. Była to jedna z dwóch istniejących wówczas papierni w Wielkopolsce.

W wyniku rozbiorów 1793 r. tereny gminy znalazły się w zaborze pruskim. W 1860 r. zakończono w Czerwonaku proces uwłaszczania chłopów. Uruchomiona w 1908 r. linia kolejowa łącząca Poznań, Skoki i Wągrowiec, przyczyniła się do rozwoju przemysłu. W 1927r., gdy bracia Ferdynand i Christian Queckowie przystąpili do budowy fabryki papieru, powrócono do papierniczych tradycji Czerwonaka. W okresie okupacji hitlerowskiej Czerwonak przemianowano na Rotental. Mieszkańcy gminy byli represjonowani, wielu oddało życie w walce z hitlerowskim najeźdźcą. W Owińskach utworzono obóz koncentracyjny będący filią obozu Groß-Rosen, a wszystkich pensjonariuszy owińskiego zakładu psychiatrycznego hitlerowcy wymordowali. W Kicinie istniał hitlerowski obóz pracy - miejsce kaźni dla ludności pochodzenia żydowskiego, którą Niemcy zatrudniali przy budowie drogi do osady Kliny.

Obszar dzisiejszej gminy Czerwonak aż do okresu międzywojennego nie stanowił samodzielnej jednostki administracyjnej. Miejscowości położone na tym obszarze stanowiły własność prywatną (częściowo biskupów poznańskich), w okresie zaborów znajdowały się na obszarze powiatu Poznań Wschód, a w międzywojennym - powiatu poznańskiego.

Gmina Czerwonak jako jednostka administracyjna powstała w 1932 r. z 12 wsi znajdujących się na północ od Poznania. Po 1945 r. utworzono gminę Czerwonak, na którą składało się 21 miejscowości. W 1955 r., w wyniku reorganizacji administracyjnej państwa, zniesiono gminy i wprowadzono gromady. Gromada Czerwonak obejmowała wówczas 4 sołectwa i 5 wsi. W 1969 r. połączono gromady Czerwonak i Owińska. Powstała w ten sposób nowa gromada Czerwonak miała na swym terenie 17 wsi. W 1975 r. ponownie utworzono Gminę Czerwonak, która do 1998 r. położona była w województwie poznańskim.

Dane dotyczące historii oraz zabytków z terenu Gminy Czerwona pochodzą z archiwów WUOZ w Poznaniu, dokumentów UG, poprzedniej perspektywy programu opieki nad zabytkami oraz opracowań własnych.

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME Z TERENU GMINY

Na terenie Gminy Czerwonak występują zróżnicowane rodzajowo zabytki: budynki mieszkalne, zabudowa rezydencjonalna (dworska), zabudowa folwarczna oraz wyróżniająca się na ich tle architektura sakralna. Na terenie gminy znajdują się również liczne obiekty małej architektury (krzyże, figurki i kapliczki przydrożne) oraz cmentarze.

Większość obiektów pochodzi z przełomu XIX i XX w., obiekty starsze są wyjątkiem i zaliczają się do nich zabytki wchodzące w skład dawnego zespołu poklasztornego Zakonu Cysterek oraz przyległego zespołu folwarcznego dawnego browaru, datowane na wiek XVIII i XIX, a także murowany kościół p.w. św. Mikołaja z XVI w.

Pojedyncze zabudowania o funkcji mieszkalnej datowane są głównie na początki XX wieku. Ich stan zachowania jest generalnie dostateczny, dominuje konstrukcja murowana, tynkowana. Nie wyróżniają się one formą, zbudowane są najczęściej na rzucie prostokąta. W przeważającej większości są to obiekty jedno-, maksymalnie dwu-kondygnacyjne, na elewacjach spotykane pojedyncze elementy ozdobne, np. detale ścian frontowych, ceglane ryzality. Dachy dwuspadowe lub naczółkowe.

Na ich tle wyróżniają się obiekty rezydencjonalne, np. leśniczówka / dworek myśliwski von Treskow w Annowie z charakterystycznymi zwieńczeniami okien i drzwi wejściowych w formie nawiązującej do gotyku. Wielokrotnie przebudowywany, wzniosły dwór w Bolechowie z XIX wieku z balkonem z czterokolumnowym portykiem jońskim, czy późno-klasycystyczny pałac w Owińskach o wyraźnych cechach stylowych. Obiektom tym towarzyszą inne, będące pozostałością po dawnych założeniach folwarcznych.

Na uwagę zasługują również obiekty architektury sakralnej – wspomniany jednonawowy kościół p.w. św. Mikołaja w Owińskach z prostokątnym prezbiterium; drewniany kościół św. p.w. św. Józefa Oblubieńca w Kicinie, również jednonawowy, zwężający się w części prezbiterium z zachowaną oryginalną konstrukcją zrębową z bali sosnowych zamykającą się niewysoką wieżą, czy późnobarokowy kościół p.w. św. Jana Chrzciciela w Owińskach zbudowany w latach 1720-1728.

Z obiektów architektury i budownictwa wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Czerwonak najlepiej zachowane są obiekty będące własnością kościelną. W nieco gorszym stanie prezentują się zabytki będące własnością prywatną.

BOLECHOWO

Zespół pałacowy

Pałac murowany, zbudowany w 1 poł. XIX w. dla rodu von Treskow. W 1873 roku od dotychczasowego właściciela majątek w Bolechowie zakupił polski szlachcic, Zygmunt Szułdrzyński. Po Zygmuncie, w 30 lat później majątek przejął jego najstarszy syn Tadeusz, który zasłynął z organizacji na terenie swoich posiadłości pierwszych w kraju wystaw maszyn rolniczych.

Obiekt był wielokrotnie przebudowywany. Jego bryła składa się z trzech prostokątnych części, z których dwa skrzydła boczne są dość znacznie wysunięte. Pałac posiada balkon z czterokolumnowym portykiem jońskim, wymaga podjęcia prac remontowych. Park krajobrazowy okalający pałac, o powierzchni 3,15 ha jest zdewastowany, wymaga rewaloryzacji, zachował się fragment alei grabowej. Podzielony został między dwóch użytkowników – parafię i właściciela pałacu. Część parafialna jest uporządkowana i pielęgnowana na bieżąco. Właścicielem zespołu jest osoba prywatna.

KICIN

Kościół parafialny p.w. św. Józefa

Budynek drewniany z połowy XVIII w., rozbudowany o wieżę w 1863 r. Kościół wzniesiono na średniowiecznym grodzisku, zapewne w latach 1749-51 z fundacji biskupa poznańskiego Józefa Tadeusza Kierskiego na miejscu świątyni pod wezwaniem Wszystkich Świętych, którą rozebrano trzy lata wcześniej. Zachowała się oryginalna, zrębowa konstrukcja z bali sosnowych. Jednonawowy, kryty gontem, z apsydą w formie połowy dziesięcioboku, przekrytą dachem nieco niższym niż nawa główna oraz z dwiema przybudówkami - od północy większa, przekryta dachem jednospadowym, będącym przedłużeniem jednej z połaci dachowych apsydy i mniejsza od południa, przekryta dachem dwuspadowym. Nad wejściem wieża na rzucie kwadratu, zwieńczona dachem kopertowym. W latach 1996 - 2006 została odnowiona drewniana konstrukcja kościoła.

OWIŃSKA

Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja

Początek budowy kościoła, z inicjatywy sióstr cysterek, datuje się na 1 ćw. XVI wieku, a ukończonej w 1574 r. Rozbudowany i przebudowany ok. 1686 r. W roku 1835 parafia z kościoła została przeniesiona do poklasztorного kościoła p.w. św. Jana Chrzyciela. Od 1939 r. pełnił funkcję kaplicy pogrzebowej. Znajduje się przy nim najstarszy cmentarz parafialny w Owińskach. Kościół renesansowy z elementami barokowymi. Obiekt murowany z cegły, jednonawowy z prostokątnym prezbiterium wyodrębnionym łukiem tęczowym ostrołukowym, od północy dwuprzęsłowa zakrystia, od południa kruchta. Wewnątrz w prezbiterium znajduje się nowy strop. W nawie zachowane trzy pierwotne belki profilowane zdobione malowanymi rozetami. Elewacje ujęte narożnymi szkarpami, szczyt wschodni barokowy, ze spływami, rozczłonkowany pilastrami, zwieńczony półkoliście. Ściany kruchty o podziałach ramowych z portalikiem w tynkowym obramieniu uszakowym, zwieńczonym sterczynkami w kształcie szyszek. Szczyt zakrystii ze spływami. Dachy dwuspadowe kryte dachówką. Ok. 1956 zapoczątkowano prace zabezpieczające: konserwację stropu renesansowego, pokrycie połaci dachowych. W 1996 ponownie remontowano dach. W związku ze złym stanem technicznym obiektu, w 2011 r. wykonane zostały prace w zakresie obejmującym wzmocnienie konstrukcji ścian oraz zabezpieczono budynek

przed dalszą destrukcją. W ostatnich latach wykonano prace konserwatorskie i restauratorskie przy obiekcie, wyremontowano również ceglane ogrodzenie z bramą.

Zespół klasztorny cysterek

Czas budowy klasztoru z fundacji księcia Przemysła I i Bolesława Pobożnego, datuje się na lata 1242-1252. Budynek klasztoru stykający się z murami kościoła zbudowano w 1700 r. na murach pierwotnego z XIII wieku (aut. Jan Catenazzi). Po pożarze z 1720 roku klasztor został odbudowany wraz z kościołem przez Pompeo Ferrariego. Po roku 1773 dobudowano dodatkowe skrzydła od zachodu i od południa, które rozebrano ok. 1890 r. Obecnie budynek dawnego klasztoru jest dwupiętrowy (nadbudowany w latach 1874-1880), na planie czworoboku wokół kwadratowego wirydarza. Wokół wirydarza wiedzie krużganek o sklepieniach kolebkowo-krzyżowych.

Kompleks ob. Zakładu dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku, którego właścicielem jest Powiat Poznański, stanowi późnobarokowe założenie klasztorne z potężnym kościołem kopułowym i wysoką wieżą oraz bogatą polichromią wykonaną przez Adama Swacha z ok. 1730 r. Kompleks był później kilkakrotnie przebudowywany i rozbudowywany w XVIII i XIX w.. Po kasacie zakonu w XIX w. użytkowany był okresowo na cele szpitala psychiatrycznego. Z czasem wokół utworzonego dziedzińca przykościelnego powstał zespół budynków (plebania, dom dyrektora szpitala psychiatrycznego) obecnie pełniących funkcje mieszkalne pracowników i biura dla działającego obecnie w murach klasztornych ośrodka dla dzieci niewidomych. Stan dobry. Zespół klasztorny znajdował się pierwotnie w otoczeniu dużego kompleksu parkowego o XVIII-wiecznej proveniencji, którego pozostałości do dziś są jeszcze czytelne. Późnobarokowy klasztor z zewnętrznym dziedzińcem przylega do kościoła p.w. św. Jana Chrzciciela.

W ostatnich latach obiekt przeszedł rewitalizację. Jej projekt został wykonany przez zespół projektantów poznańskiego studia DEMIURG. Najważniejszym jego założeniem było dostosowanie zabytkowej tkanki do aktualnych standardów i nowych potrzeb użytkowników. Wszystkie ustalenia odbywały się przy ścisłej współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz ekspertami w dziedzinie historii i archeologii.

Ze względu na użytkowanie obiektu przez osoby niepełnosprawne projekt miał na celu jak najłatwiejszy sposób odbioru przestrzeni, eliminując przy tym bariery i ograniczenia. Na każdym etapie projektowym konsultowano pomysły z osobami zajmującymi się na co dzień dziećmi oraz niewidomymi. Elementy architektury wnętrza zabytkowego klasztoru zostały dostosowane tak, aby zaspokoić także potrzeby opiekunów osób niepełnosprawnych. Wprowadzono m.in. specjalną identyfikację kolorystyczną na każdej klatce schodowej oraz zaprojektowano prawostronne „pasy ruchu” na korytarzach. Pojawiły się też elementy identyfikacyjne w języku Braille'a.

Projekt, który powstał w porozumieniu z konserwatorem, dokładnie określał sposób konserwacji i ekspozycji zabytkowych elementów takich jak np. polichromie i posadzki. Podczas realizacji równocześnie prowadzono dodatkowe badania archeologiczne.

Park użytkowany przez szkołę dla dzieci niewidomych. Z dawnego układu kompozycyjnego zachowała się aleja grabowa oraz kilka pojedynczych drzew, pomników przyrody. Park w dostatecznym stanie, pielęgnowany na bieżąco. Park został poddany rewaloryzacji, przystosowano też fragment terenu na stworzenie placu orientacji terenowej dla dzieci niewidomych. Rewaloryzacja uzyskała nagrodę w konkursie Zabytek Zadbany Generalnego Konserwatora Zabytków w 2013 roku.

Organem prowadzącym jest Powiat Poznański, a nadzór pedagogiczny sprawuje Kuratorium Oświaty w Poznaniu.

Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela.

Późnobarokowy kościół cysterski zbudowany w latach 1720-28 wg projektu Pompeo Ferrariego z częściowym wykorzystaniem starych murów romańskich z II poł. XIII w. i gotyckich z XIV w. Z boku fasady głównej wznosi się kwadratowa wieża z ok. 1700 r. Kościół ma plan kwadratu nakrytego kopułą wspierającą się na czterech potężnych filarach. Wokół nawy głównej, kwadratowej o ściętych narożach, usytuowane jest obejście: nawy boczne, chór i prezbiterium – z emporami na piętrze, pokryte eliptycznymi kopułkami. W ostatnim czasie poddany został remontowi zabezpieczającemu kopułę, a także dokonano kompleksowych prac rewaloryzacyjnych.

Zespół dawnego Zakładu Psychiatrycznego.

Obecnie budynki znajdujące się w dawnym zespole psychiatrycznym – pawilony szpitalne i gospodarcze, kostnica ob. dom, trafostacja, kotłownia oraz maszynownia – są w posiadaniu osób prywatnych; Fundacji "Srebrne Lata" i Wielkopolskiego Związku Inwalidów Narządu Ruchu w Poznaniu. Pawilon otwarty dla mężczyzn w zespole budynków dawnego szpitala psychiatrycznego, wpisanego do rejestru zabytków, od sierpnia 2022 r. stanowi własność Gminy Czerwonak.

Ze względu na trudności ze znalezieniem jednolitej funkcji dla tak dużego obiektu postępuje jego stopniowa degradacja. Problemem jest zachowanie i rewaloryzacja całego zespołu, a bieżące remonty wymagają znacznych nakładów finansowych, przewyższających możliwości właścicieli.

Zespół pałacowy

Klasycystyczny pałac zbudowany został w latach 1804-1806 przez Zygmunta Ottona von Treskow według projektu berlińskich architektów Karola Fryderyk Schinkla i Franciszka Catela. Pałac wraz z otaczającym go zabytkowym parkiem zajmuje powierzchnię 16,8 ha.

Pałac zbudowany na rzucie wydłużonego prostokąta, piętnastoosiowy, z dwiema czteroosiowymi, parterowymi dobudówkami gospodarczymi przy elewacjach bocznych. Wnętrze dwutraktowe, z prostokątną sienią kolumnową i okrągłym westybulem na osi parteru. Sień z czterema parami doryckich kolumn na wysokich podestach wzdłuż ścian bocznych, od wschodu jednobiegowa klatka schodowa na piętro. Na piętrze, na osi budynku, znajduje się obszerna sala. Elewacje parteru boniowane. W fasadzie frontowej ryzalit poprzedzony portykiem na czterech doryckich kolumnach, nad którym znajduje się balkon. Dach czterospadowy, kryty dachówką.

W wyniku zaniedbań przez prywatnego właściciela, pałac został doprowadzony do poważnego zniszczenia. W zdecydowanej większości zniszczeniu uległo zarówno wyposażenie obiektu jak i zabytkowa dekoracja. Od 2002 r. właścicielem całego kompleksu jest Gmina Czerwonak. Gmina przeprowadziła podstawowe zabezpieczenie pałacu, ograniczając jego dalszą dewastację. Zgodnie z projektem z roku 2021 przeprowadzono kompleksową inwentaryzację dendrologiczną

parku, przywrócono układ ścieżek i dróg, zaproponowano wyeksponowanie osi widokowej –pałac-polana, poddano renowacji zbiorniki wodne a także odnowiono małą architekturę.

Pałac otacza park krajobrazowy ze stawem, starym drzewostanem i pomnikowymi okazami drzew liściastych, założony w pocz. XIX w., według projektu Piotra Józefa Lenne, wieloletniego dyrektora ogrodów w Berlinie. Do parku prowadzą dwie analogiczne, klasycystyczne, murowane, ujęte pilastrami i zwieńczone trójkątnymi frontonami bramy wjazdowe z ok. 1810 r. Bramy zostały wyremontowane. W parku przeprowadzono prace porządkowe, oczyszczono staw i układ wodny.

Browar

Położony w zespole folwarcznym na północ od pałacu. Kamienno-ceglany budynek z ok. 1800 r. nakryty dachem naczółkowym pokrytym eternitem. Częściowo zaadaptowany na mieszkania i pracownię konserwatorską. Właścicielem jest Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa.

TRZASKOWO

Zespół dworski

Parterowy dwór, zbliżony swą bryłą do kwadratu, murowany, nakryty czterospadowym dachem wzniesiony został na początku XX w. staraniem rodziny Szuldrzyńskich. Masywna, pięcioosiowa fasada frontowa poprzedzona dwiema kolumnami, podpierającymi niewielki taras, na który wejście prowadzi z pokoju, mieszczącego się w wystawce w dachu. Budynek uległ niemal kompletnej dewastacji i został przebudowany. W otoczeniu dworu znajduje się park krajobrazowy z pocz. XX w. o powierzchni 2,96 ha ze stawem pośrodku. Teren został zrewaloryzowany i jest administrowany przez klub golfowy. Właściciel prywatny.

Cmentarze oraz obiekty małej architektury

W maju 2014 roku na zlecenie Urzędu Gminy pracownia Urbanika opracowała ewidencję obiektów małej architektury. Jej celem było określenie lokalizacji, liczebności, stanu zachowania, typologii formalnej, okresu powstania, sformułowanie podstawowych wytycznych konserwatorskich oraz określenie wartości kulturowych obiektów małej architektury na terenie gminy. Niewiele ponad 20% obiektów powstało

przed II poł. XX wieku i kwalifikuje się do rozważenia od strony objęcia ochroną konserwatorską. Pośród nich przeważają obiekty o funkcji kultowej, najbardziej wartościowe skupione wokół kultu Matki Boskiej oraz Jezusa Chrystusa.

Zaliczają się do nich m.in. figury Matki Boskiej w Kicinie, Ludwikowie (na terenie uroczyska), Owińskach czy figura Jezusa Chrystusa w Kicinie. Większość murowana, zachowana w stanie dobrym, z widocznymi ubytkami farby powstałymi w wyniku działania zjawisk atmosferycznych, konserwowana i pielęgnowana na bieżąco.

Opracowano również ewidencję cmentarzy gminnych. Dokumentacja została przygotowana zgodnie ze wzorem karty ewidencyjnej zabytków nieruchomych. Zbiór jest uzupełnieniem gminnej ewidencji zabytków i obejmuje 11 obiektów. Zbiór pokrywa się z zestawieniem zawartym w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z jednym wyjątkiem – studium nie zawiera w ujęciu tabelarycznym Cmentarza Uroczyska Maruszka w Dębogórze.

Niemal wszystkie cmentarze pochodzą z XIX w. / początków XX w. Najstarszym z zachowanych jest cmentarz przykościelny w Kicinie z XVIII w., na którym zachował się raptem jeden nagrobek. Ponad połowa zasobu posiada zachowane jedynie pojedyncze nagrobki. Niestety, postępująca z biegiem czasu degradacja zasobu doprowadziła do zatarcia się układów starszych założeń cmentarnych.

Na uwagę zasługuje cmentarz rzymskokatolicki, przykościelny w Owińskach, lokowany przy kościele pw. Św. Jana Chrzciciela. Cmentarz posiada czytelny układ, zachowane liczne nagrobki i drzewostan w dobrym stanie. Na jego terenie znajduje się budynek kościoła. Cmentarz posiada zachowane ogrodzenia i bramę cmentarną, która ulega stopniowej degradacji.

Zagrożenia dla zabytków nieruchomych z terenu gminy

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Tradycyjna kultura ludowa, której materialnym wyznacznikiem jest budownictwo wiejskie, podlega dynamicznym zmianom tak w funkcji obiektów, jak i w formie. Lokalne społeczności wiejskie, dla których tradycyjne wzory postępowania były wyznacznikiem wartości kształtujących tę społeczność, odchodzą w przeszłość. Nowatorskie trendy gospodarowania niszczą lub wręcz eliminują pozostałości dawnej architektury budowlanej. Na terenie gminy spotyka się coraz mniej przykładów tradycyjnego budownictwa wiejskiego. Stan techniczny budynków jest determinowany stanem świadomości o ich historycznej funkcji oraz uświadamianej potrzebie adaptacji we współczesnym społeczeństwie.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Do istotnych zagrożeń należą indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które są wyznacznikiem działań, skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Ważnym na dzień dzisiejszy problemem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucje władające. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet programów rewaloryzacyjnych. Swoisty determinizm ekonomiczny niezbędny w prawidłowo postrzeganej polityce ochrony dóbr zabytkowych, to warunek szczególny, którego dopełnienie pozwoli mieć nadzieję, że w czasie rozsądnym do przewidzenia, uda się zrealizować wszystkie zadania związane z rewaloryzacją.

Obiekty będące pod administracją gminną:

Gmina posiada tytuł własności w stosunku do następujących obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków:

- zespół pałacowy w Owińskach (pałac, 1805, nr rej.: 317/A z 21.10.1968, 2 bramy, pocz. XIX, nr rej.: j.w., park, XIX, nr rej.: 22/A z 14.10.1948),
- pawilon tzw. otwarty dla mężczyzn w zespole budynków dawnego szpitala psychiatrycznego, nr rej. 22/Wlkp/A.

Obiekty są zachowane w dobrym stanie, a ich remonty lub pielęgnacja odbywają się w miarę bieżących potrzeb.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU GMINY CZERWONAK

Bolechow

- zespół pałacowy, XIX-XX:
- pałac, nr rej.: 2213/A z 12.09.1991
- park, nr rej.: 1949/A z 3.09.1984

Kicin

- kościół pw. św. Józefa, drewn., poł. XVIII, nr rej.: 2399/A z 21.12.1932

Owińska

- kościół par. pw. św. Mikołaja, poł. XVI, nr rej.: 1051/Wlkp/A z 6.06.1960
- d. cmentarz przy kościele, XVI-2 poł. XX, nr rej.: 1051/Wlkp/A z 26.04.2018
- południowy odcinek ogrodzenia z bramą, XVIII, mur., nr rej.: j.w.
- zespół klasztorny cysterek, ob. zakład dla dzieci niewidomych:
- kościół, ob. par. pw. św. Jana Chrzciciela, poł. XIII, 1720-28, nr rej.: 2405 z 21.12.1932
- klasztor, 1 poł. XVIII, nr rej.: 2406 z 21.12.1932
- plebania, k. XVIII, nr rej.: 1177/A z 23.07.1970
- dom dyrektora zakładu, poł. XIX, nr rej.: 316/A z 21.10.1968
- park, XVIII, nr rej.: 87/A z 28.07.1965
- zespół szpitalny, d. psychiatryczny, ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa, 2 poł. XIX, nr rej.: 22/A z 6.04.2000:
- 3 pawilony szpitalne
- 3 budynki gospodarcze
- kotłownia i maszynownia
- trafostacja
- kostnica
- dom ogrodnika
- dom lekarzy, 1912
- park szpitalny, nr rej.: 2150/A z 25.08.1998
- cmentarz, nr rej.: j.w.
- zespół pałacowy:
- pałac, 1805, nr rej.: 317/A z 21.10.1968
- 2 bramy, pocz. XIX, nr rej.: j.w.

- park, XIX, nr rej.: 22/A z 14.10.1948
- d. browar, ul. Przemysława 4, ok. 1800, nr rej.: 1024/A z 12.02.1970

Trzaskowo

- zespół dworski, pocz. XX:
- dwór, nr rej.: 2228/A z 5.03.1992 (pierwotny dwór nie istnieje, ob. nowy budynek)
- park, nr rej.: 1996/A z 11.03.1985

Gminna ewidencja zabytków założona została w 2018 roku i przyjęta zarządzeniem Wójta Gminy Czerwonak Nr 42/2018 z dnia 27.02.2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak. W kolejnych latach nastąpiło wykreślenie kilku obiektów z tej Ewidencji, na podstawie zarządzeń:

- 1) nr 165/2018 Wójta Gminy Czerwonak z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie wykreślenia nieruchomości budynkowej z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak;
- 2) nr 206/2019 Wójta Gminy Czerwonak z dnia 16 października 2019 r. w sprawie wykreślenia nieruchomości budynkowej z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak;
- 3) nr 31/2021 Wójta Gminy Czerwonak z dnia 28 stycznia 2021 r. w sprawie wykreślenia nieruchomości budynkowej z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak;
- 4) nr 225/2021 Wójta Gminy Czerwonak z dnia 9 sierpnia 2021 r. w sprawie wykreślenia nieruchomości budynkowej z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak;
- 5) nr 280/2021 Wójta Gminy Czerwonak z dnia 13 października 2021 r. w sprawie wykreślenia nieruchomości budynkowych z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak;
- 6) nr 281/2021 Wójta Gminy Czerwonak z dnia 13 października 2021 r. w sprawie wykreślenia nieruchomości budynkowej z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak;
- 7) nr 156/2022 Wójta Gminy Czerwonak z dnia 23 maja 2022 r. w sprawie wykreślenia nieruchomości budynkowej z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak.

OBIEKTY ZABYTKOWE WPISANE DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Lp.	Miejscowość	obiekt	ulica	nr	uwagi
1	Annowo	zespół folwarczny			zespół folwarczny
2	Annowo	dom		1	
3	Annowo	dwojak		3	
4	Annowo	dwojak		5	
5	Annowo	trojak		8	
6	Annowo	trojak		9	
7	Annowo	stodoła			zespół folwarczny
8	Annowo	obora II			zespół folwarczny
9	Annowo	leśniczówka		10	
10	Bolechowo	szkoła ob. dom	Szkolna	23/23a	
11	Bolechowo	zespół dworski	Poligonowa		zespół dworski
12	Bolechowo	dwór	Poligonowa	2	zespół dworski
13	Bolechowo	park	Poligonowa		zespół dworski
14	Bolechowo	zespół dworca	Kolejowa		zespół dworca
15	Bolechowo	dworzec	Kolejowa	9	zespół dworca
16	Bolechowo	dom	Kolejowa	7	
17	Bolechowo	szalety ob. budynek gosp.	Kolejowa		zespół dworca
18	Bolechowo	dom	Szkolna	21	
19	Bolechowo	kapliczka	Szkolna	21	
20	Bolechowo Osiedle	dom	Obornicka	13	
21	Bolechowo Osiedle	dom	Dworcowa	21	
22	Bolechowo Osiedle	dom	Dworcowa	25	
23	Bolechówko	dom	Kręta	2	
24	Bolechówko	dom	Kręta	19	
25	Bolechówko	budynek gospodarczy	Kręta	23	
26	Bolechówko	dom	Lipowa	30	
27	Czerwonak	ośrodek pomocy społecznej	pl. Zielony	1	
28	Czerwonak	dom	pl. Zielony	2	
29	Czerwonak	dom	pl. Zielony	3	
30	Czerwonak	dom	Dziewicza Góra	4	
31	Czerwonak	kuźnia ob. dom	Gdyńska	3	
32	Czerwonak	dom	Gdyńska	18	
33	Czerwonak	dom	Gdyńska	32	
34	Czerwonak	dom	Gdyńska	49	
35	Czerwonak	dworzec PKP	Gdyńska	55	
36	Czerwonak	dom	Gdyńska	53a	
37	Czerwonak	dom	Gdyńska	63	
38	Czerwonak	dom	Gdyńska	66	
39	Czerwonak	dom	Gdyńska	81	
40	Czerwonak	cmentarz ewangelicki	Źródłana		
41	Dębogóra	dom	Kasztanowa	1	
42	Dębogóra	dom	Leśna	1	

43	Dębogóra	stodoła	Leśna	1	
44	Dębogóra	cmentarz ewangelicki	Dębowa		
45	Kicin	zespół kościoła par.	Kościelna		zespół kościoła par.
46	Kicin	kościół parafialny	Kościelna	7	zespół kościoła par.
47	Kicin	plebania	Kościelna	2	
48	Kicin	dzwonnica	Kościelna	7	zespół kościoła par.
49	Kicin	figura Chrystusa	Kościelna/Poznańska		
50	Kicin	stodoła	Kościelna	3	
51	Kicin	dom	Poznańska	18	
52	Kicin	dom	Poznańska	20	
53	Kicin	obora	Poznańska	20	
54	Kicin	budynek mieszkalno-gospodarczy	Poznańska	22	
55	Kicin	dom	Poznańska	44	
56	Kicin	dom	Poznańska	45	
57	Kicin	dom	Poznańska	49	
58	Kicin	trojak	Poznańska	61	
59	Kicin	dom	Poznańska	48	
60	Kicin	stodoła	Poznańska	48	
61	Kicin	dom	Poznańska	63	
62	Kicin	figura MB Królowej	Fabryczna	2	
63	Kicin	stodoła	Wiejska	2	
64	Kicin	dom	Wiejska	4	
65	Kicin	dom	Wiejska	10	
66	Kicin	ogrodzenie	Wiejska	10	
67	Kicin	cmentarz przykościelny	Kościelna		zespół kościoła par.
68	Kicin	cmentarz wiejski	Swarzędzka		
69	Kliny	dom	Poznańska	28	
70	Kliny	dom	Poznańska	8	
71	Kliny	dom	Poznańska	21	
72	Kliny	cmentarz ewangelicki	Poznańska		
73	Koziegłowy	dom	Gdyńska	18	
74	Koziegłowy		Gdyńska	20	
75	Ludwikowo			1	
76	Ludwikowo	stajnia ob. kórnik		1	
77	Mielno	spichlerz	Poznańska	24	
78	Mielno	dom	Poznańska	14	
79	Miękowo		Leśna	3	
80	Miękowo		Słowackiego	17	
81	Miękowo		Ogrodowa	14	
82	Miękowo		Ogrodowa	5	
83	Owińska	zespół poklasztorny	pl. Przemysława/Cysterska		
84	Owińska	kościół pocysterski ob. parafialny	pl. Przemysława		zespół poklasztorny
85	Owińska	klasztor ob. ośrodek szkolno- wych.	pl. Przemysława	9	zespół poklasztorny

86	Owińska	dawna plebania	pl. Przemysława	11	
87	Owińska	dawny dom dyrektora	pl. Przemysława	8	
88	Owińska	pasaż	pl. Przemysława		
89	Owińska	dom ob. ośrodek szkolno-wych.	pl. Przemysława	7	
90	Owińska	park krajobrazowy	pl. Przemysława		
91	Owińska	brama do klasztoru	Poznańska		zespół poklasztorny
92	Owińska	kościół parafialny ob. cmentarny	Poznańska		
93	Owińska	zespół pałacowy	Bydgoska		zespół pałacowy
94	Owińska	pałac	Bydgoska		zespół pałacowy
95	Owińska	brama wjazdowa I	Bydgoska		zespół pałacowy
96	Owińska	brama wjazdowa II	Bydgoska		zespół pałacowy
97	Owińska	park krajobrazowy	Bydgoska		zespół pałacowy
98	Owińska	zespół folwarczny	pl. Przemysława/Cysterska/Bydgoska		zespół folwarczny
99	Owińska	rządcówka	Bydgoska	10	
100	Owińska	czworak	Bydgoska	5	
101	Owińska	stodoła	Bydgoska		zespół folwarczny
102	Owińska	spichlerz z stodołami	Bydgoska		zespół folwarczny
103	Owińska	budynek gospodarczy ob. poczta	Bydgoska		zespół folwarczny
104	Owińska	kuźnia	Bydgoska		zespół folwarczny
105	Owińska	warsztat ob. magazyn	Bydgoska	12	
106	Owińska	browar	pl. Przemysława	6	
107	Owińska	spichlerz	pl. Przemysława	5	
108	Owińska	dom	pl. Przemysława	5	
109	Owińska	młyn	Cysterek	4	
110	Owińska	dom	Cysterek	4	
111	Owińska	zespół szpitalny	Kolejowa/Poprzeczna/Parkowa		
112	Owińska	internat I	Poprzeczna	6	
113	Owińska	internat II	Kolejowa	3	
114	Owińska	willa dyrektora	Kolejowa	1	
115	Owińska	stołówka i pralnia	Kolejowa/Poprzeczna/Parkowa		
116	Owińska	budynek gospodarczy	Poprzeczna	1	
117	Owińska	budynek biura hurtowni	Poprzeczna	1	
118	Owińska	budynek gospodarczy	Poprzeczna	1	
119	Owińska	budynek gospodarczy	Poprzeczna	2a	
120	Owińska	harcówka	Poprzeczna	4	
121	Owińska	kostnica	Poprzeczna	2	
122	Owińska	garaż	Poprzeczna	4	
123	Owińska	kotłownia	Kolejowa/Poprzeczna/Parkowa		
124	Owińska	trafostacja	Poprzeczna		
125	Owińska	biura, przychodnia	Kolejowa	7	

126	Owińska	park szpitalny	Kolejowa/Poprzeczna/ Parkowa		
127	Owińska	dworzec PKP	Dworcowa	4	
128	Owińska	dom	Dworcowa	2	
129	Owińska	młodzieżowy ośrodek wychowawczy	Dworcowa	5	
130	Owińska	dom	Dworcowa	7	
131	Owińska	dom	Poznańska	1	
132	Owińska	dom	Bydgoska	2	
133	Owińska	dom	Bydgoska	4	
134	Owińska	dom	Cysterek	6	
135	Owińska	zakład opiekuńczo-leczniczy	Cysterek	5	
136	Owińska	dom	Poznańska	4	
137	Owińska	dom	Poznańska	8	
138	Owińska	dom	pl. Przemysława	4	
139	Owińska	cmentarz rzymsko-katolicki	Kolejowa/Dworcowa		
140	Owińska	cmentarz rzymsko-katolicki	Kolejowa/Dworcowa		
141	Owińska	cmentarz przykościelny	Poznańska		
142	Owińska	cmentarz zakładu psychiatrycznego	Dworcowa/Zielona/Kr ótka		
143	Owińska	cmentarz ewangelicki			
144	Potasze	dom	Lipowa	27	
145	Potasze	dom	Lipowa	45	
146	Potasze	dom	Lipowa	55	
147	Potasze	dom	Lipowa	83	
148	Promnice	rzeźnia	Północna	2a	
149	Promnice	dom	Północna	2b	
150	Promnice	dom	Północna	1	
151	Promnice	budynek gospodarczy	Północna	1	
152	Promnice	dom	Północna	3	
153	Promnice	dom	Północna	10	
154	Promnice	dom	Północna	39	
155	Promnice	szkoła	Północna	52	
156	Promnice	dom	Północna	53	
157	Promnice	dom	Północna	73	
158	Promnice	dom	Południowa	28	
159	Promnice	dom	Południowa	22	
160	Promnice	dom	Południowa	18	
161	Promnice	dom	Południowa	8	
162	Promnice	cmentarz ewangelicki	Leśna		
163	Szlachęcín	zespół folwarczny			
164	Szlachęcín	rządcówka		1	
165	Szlachęcín	stodoła		1	
166	Szlachęcín	figura MB			
167	Trzaskowo	zespół dworski			zespół dworski
168	Trzaskowo	dwór		4	zespół dworski
169	Trzaskowo	czworak		1	
170	Trzaskowo	dwojak		3	

171	Trzaskowo	dwojak		2	
172	Trzaskowo	park krajobrazowy			zespół dworski

Należy dodać, iż aktualizacja gminnej ewidencji zabytków w przypadku włączenia nowych obiektów lub wyłączenia musi być prowadzona w porozumieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome na terenie gminy Czerwonak wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego to:

1. Kościół pw. Św. Józefa w Kicinie (wystrój i wyposażenie - 37 obiektów) - nr rej. 110/Wlkp/B z dnia 13.02.2008
2. Kościół pw. Św. Jana Chrzciciela w Owińskach (freski na sklepieniu i kopule) - nr rej. 126/12/B z 1955 roku
3. Kościół pw. Św. Jana Chrzciciela w Owińskach (wyposażenie kościoła - 54 obiekty) - nr rej. 405/B z dnia 09.01.1996
4. Ośrodek dla niewidomych w Owińskach (kolekcja tyflograficzna i tyflogiczna - 94 obiekty) - nr rej. 160/Wlkp/B z dnia 29.09.2009

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Gminna ewidencja zabytków obejmująca stanowiska archeologiczne założona została w 2018 roku i przyjęta zarządzeniem Wójta Gminy Czerwonak Nr 42/2018 z dnia 27.02.2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Czerwonak.

Obszar gminy Czerwonak wchodzi częściowo w skład jednostki geomorfologicznej zwanej Wysoczyzną Gnieźnieńską oraz stanowi fragment południkowego odcinka biegu dolnej Warty, tzw. Poznańskiego Przełomu Warty. Rzeźba terenu jest urozmaicona, liczne są wzniesienia poprzedzielane obniżeniami, często zabagnionymi lub zatorfionymi. Poza Wartą niemal całkowicie brak większych jezior i cieków. Na południowy zachód od Murowanej Gośliny występuje część terasy Warty zbudowana wyłącznie z piasków, która uległa silnemu zwymdieniu.

Większość stanowisk archeologicznych tworzy skupiska osadnicze na zapleczu wschodniej krawędzi doliny Warty, głównie wzdłuż zatorfionych dolinek w rejonie Bolechówka i Trzaskowa. Koncentracja stanowisk archeologicznych występuje wzdłuż doliny Warty, po obu stronach drogi prowadzącej przez Promnice do Mściszewa, a także w miejscowości Pławno, wokół rozciągających się tam cieków wodnych i podmokłych łąk. Przeważają stanowiska z epoki kamienia, kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich i z wczesnego średniowiecza. Najstarsze ślady osadnictwa związane są z okupowaniem przez krótkotrwałe obozowiska mezolitycznych społeczności myśliwsko-rybackich wydmy w pobliżu miejscowości: Bolechowo, Owińska, Promnice, Koziegłowy. W kolejnej okresie epoki kamienia (neolicie) teren ten okupują sporadycznie przedstawiciele dwóch kultur archeologicznych: kultury pucharów lejkowatych i kultury amfor kulistych. Stanowiska ludności kultury pucharów lejkowatych występują w: Bolechowie, Czerwonaku,

Dębogórze, Kicinie, Koziegłowach, Miękwowie, Owińskich i Promnicach. Kultura amfor kulistych reprezentowana jest w Koziegłowach. Bujny rozwój osadnictwa następuje w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza, w czasach tzw. kultury łużyckiej. Kulturę łużycką reprezentują osady w: Bolechowie, Czerwonaku, Dębogórze, Kicinie, Koziegłowach, Miękwowie, Mielnie, Owińskich i Promnicach oraz cmentarzyska w Owińskich i Bolechowie.

W następnym okresie, w czasach kultury pomorskiej, rejon ten nadal był intensywnie zasiedlany. Znane z tego czasu są między innymi cmentarzyska w Koziegłowach i Owińskich. Bogato reprezentowane jest osadnictwo w okresie wpływów rzymskich. Osady z okresu wpływów rzymskich z dużą ilością materiału ceramicznego na powierzchni pochodzą z miejscowości Koziegłowy. Najliczniej reprezentowane jest osadnictwo z okresu średniowiecza. Zajmowane są wtedy nie tylko rejony dolin rzecznych, ale także tereny wysoczyzny. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego w rejonie większości miejscowości. Z tego czasu pochodzą dwa skarby monet i ozdób srebrnych z Koziegłów i Owińsk. Miejscem intensywnego osadnictwa średniowiecznego był rejon miejscowości: Promnice, Koziegłowy, Owińska, skąd pochodzą rozległe osady o dużym rozrzucie ceramiki, stanowiące niewątpliwie pozostałości późnośredniowiecznych wsi.

WYKAZ STANOWISK WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Lp.	Miejscowość	Arkusz AZP	Nr w miejsc.	Nr na arkuszu
1	Promnice	49-28	12	56
2	Promnice	49-28	7	78
3	Promnice	49-28	11	79
4	Promnice	49-28	14	80
5	Promnice	49-28	6	81
6	Promnice	49-28	15	82
7	Promnice	49-28	8	83
8	Promnice	49-28	16	84
9	Promnice	49-28	17	85
10	Promnice	49-28	18	86
11	Promnice	49-28	9	87
12	Promnice	49-28	19	88
13	Promnice	49-28	20	89
14	Promnice	49-28	5	90
15	Promnice	49-28	21	91
16	Promnice	49-28	2	92
17	Promnice	49-28	4	93
18	Promnice	49-28	1	94

19	Promnice	49-28	3	95
20	Bolechowo	49-28	14	96
21	Bolechowo	49-28	15	97
22	Bolechowo	49-28	16	98
23	Bolechowo	49-28	17	99
24	Bolechowo	49-28	18	100
25	Bolechowo	49-28	19	101
26	Bolechowo	49-28	20	102
27	Bolechowo	49-28	21	103
28	Bolechowo	49-28	22	104
29	Promnice	49-28	10	105
30	Bolechowo	49-28	25	106
31	Bolechowo	49-28	23	107
32	Bolechowo	49-28	26	108
33	Bolechowo	49-28	24	109
34	Promnice	50-28	13	2
35	Bolechowo	50-28	1	3
36	Bolechowo	50-28	3	4
37	Bolechowo	50-28	2	5
38	Bolechowo	50-28	4	6
39	Bolechowo	50-28	5	7
40	Bolechowo	50-28	6	8
41	Bolechowo	50-28	7	9
42	Bolechowo	50-28	8	10
43	Bolechowo	50-28	9	11
44	Bolechowo	50-28	10	12
45	Bolechowo	50-28	11	13
46	Bolechowo	50-28	12	14
47	Owińska	50-28	9	21
48	Owińska	50-28	10	22
49	Owińska	50-28	11	23
50	Owińska	50-28	1	24
51	Owińska	50-28	12	25
52	Owińska	50-28	13	26
53	Owińska	50-28	14	27
54	Owińska	50-28	15	28
55	Owińska	50-28	16	29
56	Owińska	50-28	17	30
57	Owińska	50-28	18	31
58	Owińska	50-28	19	32
59	Owińska	50-28	20	33
60	Owińska	50-28	21	34
61	Owińska	50-28	22	35
62	Owińska	50-28	4	36
63	Owińska	50-28	2	37
64	Owińska	50-28	23	38

65	Owińska	50-28	24	39
66	Owińska	50-28	3	40
67	Owińska	50-28	25	41
68	Owińska	50-28	26	42
69	Owińska	50-28	5	43
70	Owińska	50-28	27	44
71	Owińska	50-28	28	45
72	Owińska	50-28	29	46
73	Owińska	50-28	30	47
74	Owińska	50-28	31	48
75	Owińska	50-28	32	49
76	Owińska	50-28	33	50
77	Owińska	50-28	34	51
78	Owińska	50-28	35	52
79	Owińska	50-28	36	53
80	Owińska	50-28	37	54
81	Owińska	50-28	38	55
82	Owińska	50-28	39	56
83	Owińska	50-28	40	57
84	Owińska	50-28	7	58
85	Owińska	50-28	8	59
86	Owińska	50-28	41	60
87	Bolechow	50-28	13	63
88	Owińska	50-28	42	65
89	Owińska	50-28	6	66
90	Owińska	50-28	44	72
91	Owińska	50-28	45	73
92	Owińska	50-28	46	74
93	Owińska	50-28	47	75
94	Owińska	50-28	48	76
95	Owińska	50-28	49	77
96	Owińska	50-28	50	78
97	Owińska	50-28	51	79
98	Owińska	50-28	52	80
99	Owińska	50-28	53	81
100	Owińska	50-28	54	82
101	Owińska	50-28	55	83
102	Owińska	50-28	56	84
103	Owińska	50-28	57	85
104	Mielno	50-29	6	21
105	Mielno	50-29	7	22
106	Mielno	50-29	3	23
107	Mielno	50-29	5	24
108	Mielno	50-29	4	25
109	Mielno	50-29	2	26
110	Mielno	50-29	1	27

111	Dębogóra	50-29	14	28
112	Dębogóra	50-29	11	29
113	Dębogóra	50-29	10	30
114	Dębogóra	50-29	9	31
115	Dębogóra	50-29	12	32
116	Dębogóra	50-29	13	33
117	Dębogóra	50-29	15	34
118	Dębogóra	50-29	7	35
119	Dębogóra	50-29	8	36
120	Dębogóra	50-29	6	37
121	Dębogóra	50-29	3	38
122	Dębogóra	50-29	5	39
123	Dębogóra	50-29	4	40
124	Koziegłowy	51-28	1	60
125	Koziegłowy	51-28	2	61
126	Koziegłowy	51-28	3	62
127	Koziegłowy	51-28	4	63
128	Koziegłowy	51-28	5	64
129	Koziegłowy	51-28	6	65
130	Koziegłowy	51-28	7	66
131	Koziegłowy	51-28	8	67
132	Koziegłowy	51-28	9	68
133	Koziegłowy	51-28	10	69
134	Koziegłowy	51-28	11	70
135	Koziegłowy	51-28	12	71
136	Kicin	51-28	1	72
137	Kicin	51-28	2	73
138	Kicin	51-28	3	74
139	Kicin	51-28	4	75
140	Kicin	51-28	5	76
141	Kicin	51-28	6	77
142	Kicin	51-28	7	78
143	Kicin	51-28	8	79
144	Kicin	51-28	9	80
145	Kicin	51-28	10	81
146	Kicin	51-28	11	82
147	Kicin	51-28	12	83
148	Kicin	51-28	13	84
149	Kicin	51-28	14	85
150	Kicin	51-28	15	86
151	Kicin	51-28	16	87
152	Kicin	51-28	17	88
153	Kicin	51-28	18	89
154	Kicin	51-28	19	90
155	Kicin	51-28	20	91
156	Kicin	51-28	21	92

157	Czerwonak	51-28	1	93
158	Czerwonak	51-28	2	94
159	Czerwonak	51-28	3	95
160	Czerwonak	51-28	4	96
161	Czerwonak	51-28	5	97
162	Czerwonak	51-28	6	98
163	Czerwonak	51-28	7	99
164	Czerwonak	51-28	8	100
165	Czerwonak	51-28	9	101
166	Czerwonak	51-28	10	102
167	Czerwonak	51-28	11	103
168	Czerwonak	51-28	12	104
169	Czerwonak	51-28	13	105
170	Czerwonak	51-28	14	106
171	Czerwonak	51-28	15	107
172	Czerwonak	51-28	16	108
173	Czerwonak	51-28	17	109
174	Czerwonak	51-28	18	110
175	Czerwonak	51-28	19	111
176	Miękowo	51-28	1	112
177	Miękowo	51-28	2	113
178	Miękowo	51-28	3	114
179	Owińska	51-28	43	115
180	Koziegłowy	51-28	17	126
181	Koziegłowy	51-28	16	127
182	Owińska	51-28	41	152
183	Owińska	51-28	42	153
184	Owińska	51-28	43	154
185	Czerwonak	51-28	20	155
186	Czerwonak	51-28	21	156
187	Czerwonak	51-28	22	157
188	Kicin	51-28	23	158
189	Kicin	51-28	24	159
190	Kicin	51-28	25	160
191	Kicin	51-28	26	161
192	Kicin	51-28	27	162
193	Kicin	51-28	28	163
194	Kicin	51-28	29	164
195	Kicin	51-28	30	165
196	Kicin	51-28	31	166
197	Kicin	51-28	32	167
198	Kicin	51-28	33	168
199	Kicin	51-28	34	169
200	Kicin	51-28	35	170
201	Kliny	51-28	1	173
202	Kicin	51-28	36	174

203	Kicin	51-28	37	175
204	Kicin	51-28	38	176
205	Kicin	51-28	39	177
206	Kicin	51-28	40	178
207	Kicin	51-28	41	179
208	Kicin	51-28	42	180
209	Kicin	51-29	22	1
210	Dębogóra	51-29	2	70
211	Dębogóra	51-29	1	71
212	Koziągłowy	52-28	13	18
213	Koziągłowy	52-28	14	19
214	Koziągłowy	52-28	9	20

Z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku stanowisk archeologicznych w momencie prowadzenia w ich obrębie jakichkolwiek prac ziemnych, należy przeprowadzić badania archeologiczne oraz określić lokalizację poprzez wskazanie numeru ewidencyjnego działki, na której dokonano odkrycia i umieszczenie tej informacji na karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków. W przypadku każdorazowego umieszczania na karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków informacji o numerze działki ewid., na której dokonano odkryć śladów osadnictwa, należy mieć na uwadze wymogi prowadzenia gminnej ewidencji zabytków określone w §18a i §18b Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2021.56).

Do najważniejszych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych z terenu gminy należy zaliczyć:

- Budowę kanalizacji i przyłączy wodociągowych
- Rozwój budownictwa mieszkaniowego

- Budowę wielkopowierzchniowych obiektów sportowych, przemysłowych i usługowych
- Budowę i remonty dróg

Należy zwrócić baczna uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Pracownicy Urzędu Gminy odpowiedzialni za wydawanie decyzji o warunkach zabudowy lub lokalizacji inwestycji celu publicznego, a także inwestorzy powinni wystąpić do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Wojewódzki Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych w trakcie trwania prac ziemnych. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych określany jest w zależności od planowanych inwestycji.

6.7 KRAJOBRAZ KULTUROWY

Na terenie gminy Czerwonak nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy park dworski w Trzaskowie, park w zespole klasztornym, park i cmentarz w zespole szpitalnym, park pałacowy w Owińskach oraz park pałacowy w Bolechowie.

6.8 ZASOBY MUZEALNE

Na terenie gminy funkcjonuje Muzeum Tyflologiczne w Owińskach. Placówka powstała w 2011 roku działa w ramach tutejszego Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych.

Dzięki zaangażowaniu i pomocy pedagogów Ośrodka oraz darczyńców z Europy i świata udało się zgromadzić w muzeum ogromną ilość materiałów tyflologicznych. W ramach zbiorów zgromadzono przedmioty związane z kulturą i edukacją osób niewidomych. Wśród eksponatów prezentowane są m.in. mapy tyflologiczne (najstarsze pochodzące z 1886 roku), pierwszy atlas dla niewidomych z 1932, pierwsze druki pismem liniowym Anny Adler, pierwsze paryskie kubarytmy

oraz tyflografiki Martina Kunza. Ponadto prezentowane są grafiki dotykowe oraz przedmioty codziennego użytku, dostosowane do potrzeb osób niewidomych, oraz drukarenka Kleina - urządzenie, umożliwiające pisanie, używane przed powszechnym wprowadzeniem alfabetu Braille'a.

6.9 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp.

Na terenie gminy zachowana jest pamięć o miejscach kultu takich jak kapliczki przydrożne, które są pielęgnowane przez lokalną społeczność. W ramach edukacji szkolnej i przedszkolnej organizowane są różnego typu zajęcia związane z tradycjami regionalnymi, a także ze zwyczajami związanymi z rolnictwem (np. coroczne Dożynki).

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę słabych i mocnych stron Gminy

ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> Położenie Gminy w pobliżu ważnych szlaków komunikacyjnych Dobra drogowa i kolejowa dostępność gminy Dobrze rozwinięta sieć dróg lokalnych Bogata historia terenów gminy Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej Cenne zabytki w skali ponadregionalnej – zespół klasztorny oraz zespół pałacowy w Owińskach Szereg wartościowych obiektów małej architektury Dobre warunki dla rozwoju agroturystyki oraz rekreacji Bliskość miasta wojewódzkiego - Poznania Korzystna lokalizacja siedziby Gminy, w centrum obszaru Gminy Czystość środowiska Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Gminy Aktywna działalność lokalnych organizacji pozarządowych Uczestnictwo Gminy w działaniach związanych z turystyką Duża liczba szlaków turystycznych Przyjęta Zarządzeniem Wójta Gminna Ewidencja Zabytków Obecność na terenie gminy obszarów chronionej przyrody 	<ul style="list-style-type: none"> Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, w tym elementów zespołów dworskich i parkowych Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego Samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych Niezbyt duże środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego Niepełne wykorzystanie walorów turystycznych Gminy Zła sytuacja finansowa części właścicieli obiektów zabytkowych
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane 	<ul style="list-style-type: none"> Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów

<p>z ochroną zabytków</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Gminy, przyciągająca turystów • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Korzystanie z dofinansowania na działania rewitalizacyjne (np. w ramach RPO) • Korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych 	<p>nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zmiany w zabudowie wsi, związane z nową funkcją terenów wiejskich • Dynamiczny rozwój nowej zabudowy skutkujący degradacją środowiska i pierwotnych układów przestrzennych • Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Brak komunikacji na linii właściciele – władze samorządowe • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego • Zanik tradycji i tożsamości regionalnych • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe • Akty wandalizmu
---	---

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CZERWONAK

Gminny Program Opieki nad Zabytkami formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania

uwzględniają specyfikę dziejów Gminy i charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W związku z faktem, iż niniejszy dokument stanowi aktualizację poprzedniej perspektywy obowiązywania programu opieki nad zabytkami (lata 2018-2021), należy zwrócić uwagę, że Gmina w miarę możliwości finansowych przeznacza środki budżetowe na usystematyzowane działania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego na podstawie aktualnie obowiązujących uchwał budżetowych. (Obecnie jest to uchwała nr 456/XLIII/2021 Rady Gminy Czerwonak z dnia 17 grudnia 2021 r. w sprawie uchwały budżetowej Gminy Czerwonak na 2022 rok.).

PRIORYTET I – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

Cel szczegółowy I.1 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

1. Przeznaczanie środków finansowych z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków
2. Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji i realizacji zadań związanych z ochroną zabytków zlokalizowanych na terenie gminy
3. Planowane są bieżące prace konserwacyjne i zabezpieczające w obrębie obiektów zabytkowych będących w posiadaniu Gminy. Prace będą realizowane wg aktualnych potrzeb i w ramach posiadanych środków budżetowych na ten cel.

Cel szczegółowy I.2 Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

Działania:

1. Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających mieszkańcom i turystom zasoby historyczne Gminy – w miarę możliwości finansowych Gminy.
2. Atrakcyjne przedstawianie obiektów za pomocą iluminacji.

Cel szczegółowy I.3 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy

Działania:

1. Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi.
2. Realizacja założeń gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Czerwonak przyjętego w 2013 r. (Gminne Centrum Zarządzania Kryzysowego).
3. Regularna aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków (zarówno w zakresie architektury, jak i stanowisk archeologicznych), w porozumieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Cel szczegółowy I.4 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Wspieranie działalności instytucji kultury i organizacji pozarządowych podejmujących zadania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.
2. Upowszechnianie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego.
3. Propagowanie akcji mających na celu odrestaurowanie lub uporządkowanie obiektów zabytkowych, cennych z punktu widzenia lokalnej społeczności oraz propagowanie lokalnej kultury i tradycji dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET II – ROZWÓJ TURYSTYKI W GMINIE W OPARCIU O BOGACTWO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Cel szczegółowy II.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów - np. geocaching lub gry terenowe.
2. Tworzenie szlaków turystycznych związanych z historycznymi postaciami z terenów gminy
3. Współpraca przy organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym

Cel szczegółowy II.2 Wykorzystanie Internetu i multimediów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

1. Dbanie o aktualizację gminnej strony www

2. Wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach internetowych, a także w urządzeniach mobilnych
3. Rozwój systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków, uwzględnienie uwag WUOZ, co do jego treści oraz udostępnienie systemu na forum publicznym

Cel szczegółowy II.3 Promocja na forum krajowym i zagranicznym

Działania:

1. Walory zabytkowe i kulturowe jednym z elementów promocji gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach
2. Udziały w konkursach na najciekawsze zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp.
3. Współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi

Cel szczegółowy II.4 Poprawa dostępności obiektów zabytkowych dla osób niepełnosprawnych

Działania:

1. Przystosowanie obiektów zabytkowych dla osób z niepełnosprawnością
2. Wykorzystanie dźwięków, muzyki i audioprzewodników w celu przedstawiania informacji o obiektach zabytkowych osobom niewidomym i niedowidzącym – w miarę możliwości finansowych gminy
3. Przeprowadzanie działań w zakresie przeciwdziałania wykluczenia osób niepełnosprawnych

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Czerwonak powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony gminy Czerwonak zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. biblioteka) oraz wydziały Urzędu Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat. Co 2 lata Wójt sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy. Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,

- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (szczegóły dostępne na <http://www.mkidn.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków (szczegóły dostępne na <http://poznan.wuoz.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (szczegóły nt. nowej perspektywy finansowania dostępne są na stronach WRPO)
- źródła w ramach programów unijnych takich jak Program Rozwoju Obszarów Wiejskich lub Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG (szczegóły programów ogłaszane są na bieżąco)

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY CZERWONAK

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Czerwonak jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy Czerwonak, bogactwo obiektów posiadających wartości zabytkowe oraz skuteczne działania samorządu w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania gminy Czerwonak, jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

Uzasadnienie

uchwały Rady Gminy Czerwonak

w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Czerwonak

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na Wójta obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ustawy Program przyjmuje Rada Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Czerwonak w dniu 5 czerwca 2023 r. został pozytywnie zaopiniowany przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Podjęcie uchwały ma na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy. Realizacja Programu będzie związana z działaniami takimi jak między innymi utrzymanie obiektów zabytkowych będących własnością Gminy oraz udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane dla właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Biorąc pod uwagę powyższe, podjęcie przedmiotowej uchwały jest uzasadnione.

DOKUMENT PODPISANY ELEKTRONICZNIE

Dane podpisywanego dokumentu

Typ dokumentu	Uchwała
Numer dokumentu	726/LXVIII/2023
Data dokumentu	2023-08-24
Organ wydający	Rada Gminy Czerwonak
Przedmiot regulacji	w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Czerwonak
Identyfikator dokumentu	ABD04491-2C4A-4947-9DBC-2603BFFD0D2E

Informacje o złożonych podpisach elektronicznych

Podpis:	
Sygnatura	Signature-334716221
Numer seryjny	2FE67609A9AE3C8706EFFEEC56C516E651687268
Osoba podpisująca	Wojciech Aleksander Skrzekut
Kraj	PL
Data złożenia podpisu	2023-08-30 08:03:10
Zakres podpisu	Cały dokument
Wystawca certyfikatu	VATPL-5260300517 COPE SZAFIR - Kwalifikowany Krajowa Izba Rozliczeniowa S.A. PL